

Hur väljer tranor fält för födosök?

Foto: Johan Månsson

- Antalet tranor har ökat kraftigt i Sverige och längs med flyttvägarna i Europa de senaste 40 åren. De födosöker i stor utsträckning på åkrar och kan orsaka stora skador för jordbruket.
- I de här studierna undersökte vi vad som styr tranornas val av fält i deras sök efter föda och om det går att förutsäga vilka typer av fält som är attraktiva för tranor och vilka fält som löper störst risk att drabbas av skador.
- Tranorna födosökte helst på fält nära sina övernattningsplatser.
- Tranorna valde främst att födosöka på stubbåkrar. Stubbåkrar med spillsäd av korn och vete var mest populära. Ju mer spillsäd det fanns, desto mer populär var åkern. Nyttjandet var högst direkt efter skörd.
- Även om tranorna föredrog stubbåkrar, fanns ändå risk för skador på nysådd spannmål och oskördad gröda nära övernattningsplatser.
- Sannolikheten för att tranor skulle födosöka på ett fält ökade med avståndet till störningar som bebyggelse och vägar.
- Skadeförebyggande åtgärder i form av avledningsåkrar (till exempel korn- eller vetestubb) bör anläggas i närheten av fåglarnas övernattningsplatser. För störst effekt bör de kombineras med skrämselfåglar på skadekänsliga grödor i närområdet.

Författare: Lovisa Nilsson, Nils Bunnefeld, Jens Persson, Anders Jarnemo, Maria Levin och Johan Månsson.

Det här faktabladet baseras på två artiklar "Large grazing birds and agriculture-predicting field use of common cranes and implications for crop damage prevention" av Lovisa Nilsson, Nils Bunnefeld, Jens Persson och Johan Månsson, *Agriculture, Ecosystems and Environment* 219 (2016) och "Central place foraging in a human-dominated landscape: how do common cranes select feeding sites?" av Lovisa Nilsson, Jens Persson, Nils Bunnefeld & Johan Månsson, *Journal of Avian Biology* 51:6 (2020). Studierna har finansierats av Naturvårdsverket, Marie Claire Cronstedts stiftelse, C.F Lundströms stiftelse, Formas och SLU.

Samlas runt våtmarker

Tranor söker sig gärna till grunda slättsjöar och våtmarker där de övernattar och hittar skydd. Inför häckning och flytt kan stora mängder tranor rasta och äta upp sig i särskilda områden som erbjuder både våtmarker och jordbruksmark. Jordbruksmarken kan då drabbas hårt av skador.

Konflikter mellan naturskydd och jordbruk

Våtmarksområden som drar till sig mycket tranor är ofta skyddade som Natura 2000-områden. Om skyddade naturområden innebär ökade skador för jordbruket i omgivningen kan det få till följd att skydd av våtmarker skapar konflikter med jordbruket. Det är därför extra viktigt att öka förståelsen kring vad som påverkar tranornas födosök och för vilka skadeförebyggande åtgärder som bör användas i områden där tranor samlas i stora antal.

Inventeringar och tranor med sändare

Vi undersökte vad som styr tranornas val av fält i deras födosök. Studierna genomfördes under sensommar-tidig höst vid våtmarksreservatet Kvismaren i Örebro län. De baserades dels på inventeringar av tranor på olika fält, dels på data från 19 tranor märkta med GPS-sändare.

Vi ville även ta reda på om det går att förutsäga vilka typer av fält som är attraktiva för tranor och vilka fält som löper störst risk att drabbas av skador samt om denna kunskap kan användas för att minska risken för skador.

Stubbåkrar med korn mest populära

Inventeringarna visade att tranorna valde vissa typer av fält framför andra. Mest populärt var stubbåkrar. Därefter kom vall/betesmark, bar jord/nysädd och växande gröda.

Nära övernattningsplatsen var sannolik-

heten för förekomst av tranor på stubbåkrar tre gånger så hög som för vall/betesmark och fem gånger så hög som för fält med växande gröda. Förklaringen till att tranorna nyttjade vall/betesmark är troligen att de hittar föda i form av insekter, maskar och sniglar där.

Av stubbåkrarna var kornstubb mest eftertraktad, följt av vete, havre och övriga grödor (som råg och rågvete).

GPS-tranorna bekräftade vad inventeringarna visat: att kornstubb och vetestubb valdes framför andra fält. Att stubbåkrar har en stark dragningskraft på tranor är något som stöds även av andra forskningsstudier.

Mest attraktivt just efter skörd

Nyttjandet av stubbåkrar var högst dagen efter skörd och minskade sedan ju längre tiden gick. Att nyttjandet minskar med tiden beror på att tillgången på spillsäd minskar, dels genom tranors, andra fåglars och gnagares konsumtion, dels genom att sädeskornen gro

och då blir mindre attraktiva för tranorna.

Att mängden spillsäd spelar en viktig roll kunde också visas med hjälp av de märkta tranorna. Stubbåkrar som besöktes av sändar-tranor hade i genomsnitt dubbelt så hög tillgång på spillsäd som stubbåkrar i genomsnitt.

Avstånd till övernattningsplats

Sannolikheten för tranor att vistas på ett fält minskade med ökande avstånd till övernattningsplatsen. På nära avstånd valde tranorna

fält med mer spillsäd, men ju längre ifrån övernattningsplatsen fälten låg desto mindre betydelse hade mängden spillsäd på dem.

Störningsrisken påverkar val av fält

De märkta tranorna anpassade sina val av fält efter hur nära vägar och hus fälten låg. På fält i närheten av övernattningsplatsen verkade tranorna vara mer toleranta mot mänsklig störning, men ju längre ifrån övernattningsplatsen fälten låg desto större säkerhetsavstånd höll tranorna till vägar och bebyggelse.

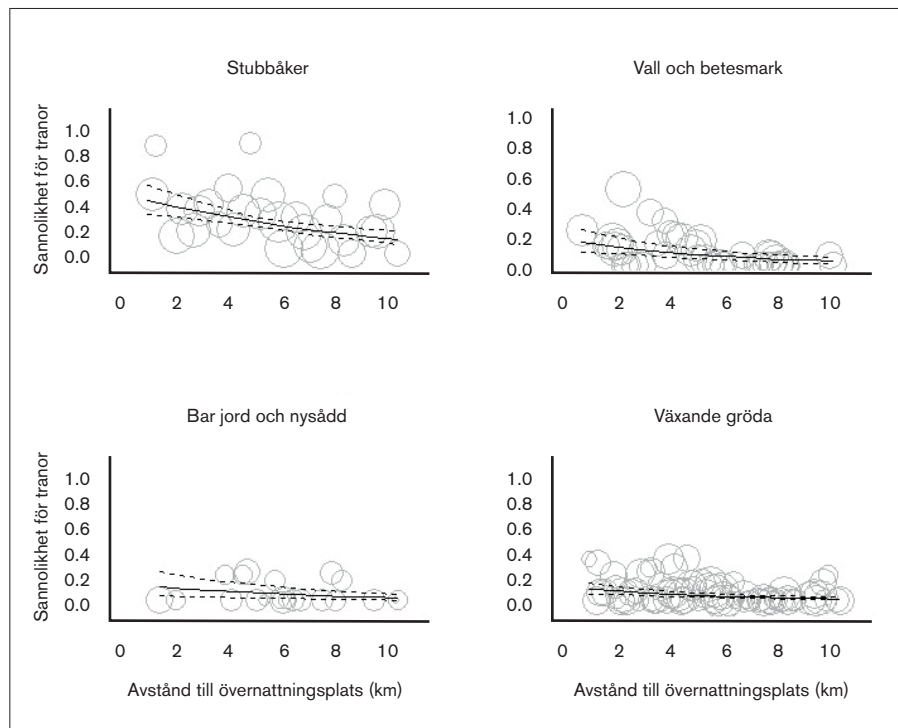
Samverkande faktorer

När faktorer som är gynnsamma för tranorna samverkar kan det snabbt uppstå höga koncentrationer av fåglar på ett fält. För kornstubb inom en kilometer från övernattningsplatsen var sannolikheten hög att det skulle vistas tranor på åkern dagen efter skörd.

Rekommendationer för förvaltning

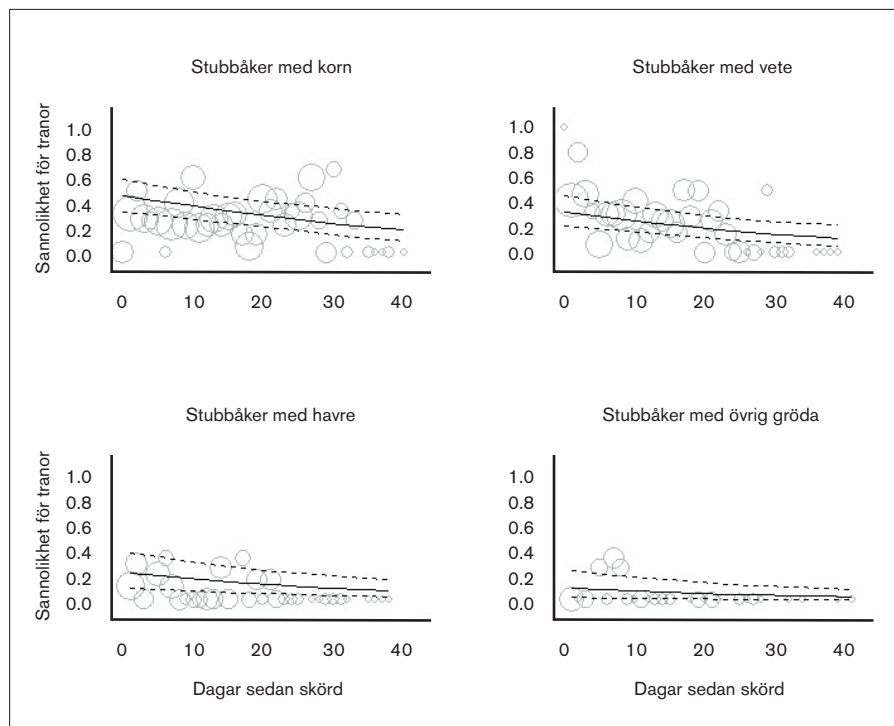
Sannolikheten för att tranor ska födosöka på ett fält påverkas av flera olika faktorer: typ av gröda, vilket stadium grödan befinner sig i, tid sedan skörd, avstånd till övernattningsplats samt risk för mänsklig störning.

Även om stubbåker föredrogs, såg vi att det fanns en risk för skador på nysådd spannmål

Figur 1. Sannolikheten att tranor vistas på en åker i förhållande till avstånd till närmsta övernattningsplats på följande typer av fält: stubbåker, vall och betesmark, bar jord och nysådd samt växande gröda. Sannolikheterna i figuren är baserade på en fältstorlek av 5,3 ha klockan 11:00 på dagen.

Foto: Johan Månsson

Figur 2. Sannolikheten att tranor vistas på en stubbåker i förhållande till tid efter skörd på kornstubb, vetestubb, havrestubb och övrig stubb. Sannolikheterna i figuren är baserade på ett avstånd till övernattningsplats på 5,7 km, en fältstorlek av 5,3 ha, klockan 11:00 på dagen.

och oskördad gröda i närheten av övernattningsplatser i våtmarker.

Eftersom tranor helst nyttjar fält i närheten av övernattningsplatser, är det också här som skadeförebyggande åtgärder i första hand bör sättas in. Man bör också förlägga åtgärder där risken för mänsklig störning bedöms vara liten.

En skadeförebyggande åtgärd kan vara ostörda avledningsåkrar. Enligt våra resultat

ska dessa helst utgöras av korn- eller vete-stubb och ha hög tillgång på mat (till exempel spillsäd). De bör dessutom ligga nära övernattningsplatserna. Med rätt gröda, skötsel och avstånd till övernattningsplats har sådana fält stor potential att locka tranor och på så vis avleda dem från andra oskördade fält och grödor.

Genom att planera växtföljden av höst- och vårsådda grödor (till exempel höstvete/

vårvete eller sexradigt korn istället för vanligt korn) kan man i möjligaste mån försöka se till att skörden sammanfaller med tranornas ankomst till rastplatsen. Stubbåkrar bör få ligga så länge som möjligt: helst lika länge som tranorna uppehåller sig i området.

Åtgärder som avledande utfodring och stubbåkrar bör kombineras med skrämselfågelåtgärder vid skadekänslig växande gröda.

SLU Viltskadecenter (VSC) är ett nationellt centrum för kunskap om vilt, viltskador och samhälle. Vi forskar, utvecklar, utbildar och informerar. Vårt mål är att begränsa skador och konflikter som orsakas av fredade viltarter, framför allt stora rovdjur och betande fåglar. Vi samverkar med flera myndigheter och organisationer. Vi arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket sedan 1996 och tillhör institutionen för ekologi vid SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet. Grimsö Forskningsstation, Grimsö 152, 739 93 Riddarhyttan. www.slu.se/viltskadecenter